

reinterpreted Dostoevsky's philosophical and psychological model within the distinct cultural and historical context of post-war Japan – a period marked by a profound national identity crisis. The analysis reveals how this Russian archetype was adapted to reflect and critique the existential anxieties and societal dislocation of mid-20th century Japan.

УДК 821.161.3-14*Д.Бічэль

І. С. ЕЎЖАНКА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

ПСІХАЛАГІЗМ ІНТЫМНАЙ ЛІРЫКІ Д. БІЧЭЛЬ

У артыкуле на матэрыяле інтымных вершаў Д. Бічэль разглядаюцца спосабы мастацкага ўвасаблення псіхалогіі лірычнай герані паэтыкі. Аўтар прыходзіць да высновы пра біяграфізм творчасці Д. Бічэль і пра наяўнасць у яе вершах шырокага кола прыёмаў псіхалагічнага пісьма: самахарактарыстыкі, “дыялектыкі душы”, дыялогу з сабой праз Іншага, унутранага маналогу для вырашэння псіхалагічнага канфлікту, сноў і інш.

У сучасным літаратуразнаўстве паняцце “псіхалагізм” трактуецца як сістэма мастацкіх сродкаў, праз якія пісьменнік перадае ўнутраны стан чалавека, асаблівасці яго эмацыйнай, інтэлектуальнай і матывацыйнай сферы. Лірыка як род асабліва спрыяе псіхалагічнаму самавыказванню, бо ўжо па самой прыродзе з’яўляецца “мовай душы”. У гэтым родзе літаратуры псіхалагізм носіць экспрэсіўны характар: лірычны герой ці непасрэдна выказвае свае пачуцці, ці імкнецца да самааналізу, ці, урэшце, аддаецца лірычным развагам-медытацыям.

Псіхалагізм, паводле В. Халізева, можа быць яўным, адкрытым”, “дэманстратыўным” і “прыхаваным”, “тайным”, падтэкставым” [Гл. 1, с. 175].

Існуе шмат канкрэтных прыёмаў і сродкаў псіхалагічнага пісьма. Да найбольш распаўсюджаных адносяцца:

- 1) аповед ад першай асобы;
- 2) аповед ад трэцяй асобы;
- 3) няўласна-простая ўнутраная мова;
- 4) сумеснае ўжыванне аповеду ад першай асобы і аповеду ад трэцяй асобы з іх чаргаваннем, а таксама паралельным выкарыстаннем няўласна-простай унутранай мовы;
- 5) псіхалагічны аналіз і самааналіз (падзел складанага душэўнага стану на пэўныя элементы-часцінкі);
- 6) унутраны маналог (пры ўмове давядзення яго да сваёй лагічнай мяжы ён можа перарастаць у “плынь свядомасці”);
- 7) “дыялектыка душы”;
- 8) “мэтавае” псіхалагічна-адцяняючае і параўнальнае выкарыстанне партрэтных і пейзажных дэталей, а таксама дэталей рэчыўнага свету.

Як бачна, канкрэтных прыёмаў і сродкаў адлюстравання душэўнага стану персанажа, стварэння ўнутранай псіхалагічнай карціны даволі многа. Наогул жа, практыка выкарыстання ўсяго арсеналу сродкаў, прыёмаў і спосабаў псіхалагічнага пісьма досыць індывідуальная.

Даследуючы інтымную лірыку, нельга абмінуць пытанне псіхалагічнага аналізу. Асаблівую цікавасць яно набывае ў тым выпадку, калі лірычны герой ці геранія маюць не проста аўтапсіхалагічны характар, але і максімальна набліжаюцца да асобы самога паэта ці паэтыкі. Менавіта да такіх творцаў і належыць Данута Бічэль.

Інтымная лірыка Д. Бічэль займае ў беларускай паэзіі адметнае месца, бо яна спалучае рэдкае для нашай літаратурнай традыцыі спалучэнне: жаночую спавядальнасць, сімвалічнае

мысленне і псіхалагічную глыбіню. На першым плане ў творах паэтки – унутраны свет лірычнай гераіні, яе перажыванні, сумневы, страхі, радасці, надзеі – тое, што можна назваць духоўнай анатоміяй кахання. У вершах Д. Бічэль найбольш выразна праступае названая вышэй “дыялектыка душы”: бачна, як эмоцыя нараджаецца, мацнее, ператвараецца ў боль, трансфармуецца ў мудрасць, становіцца часткай духоўнага вопыту. Такі шлях адчуванняў і ёсць псіхалагічная аснова паэзіі аўтаркі. У большасці яе вершаў гучыць, як было зазначана вышэй, яе “ўласны голас” – гэта прыём унутранага маналогу, які выяўляе самааналіз лірычнай гераіні.

Нягледзячы на тое, што ў многіх вершах ёсць адрасат, часта гэта не канкрэтная асоба, а ўмоўны, сімвалічны партнёр унутранага дыялогу. Гэта *любы*, але разам з тым – уласнае “я”, якое хоча адпусціць боль, страх, залежнасць. Як бачым, унутраны маналог Д. Бічэль – дыялог з сабой праз Іншага. Гэта адзін з галоўных знакаў псіхалагічнага мыслення паэтки.

“Данута Бічэль-Загнетава <...> праяўляе свае пачуцці як сапраўдная жанчына: яна з узрушанасцю і захапленнем адносіцца да свайго кахання” [2, с. 211], – сцвярджае А. Радкевіч. Гераіня Д. Бічэль не баіцца паказваць эмоцыі, якія ў традыцыйнай культуры часта разглядаліся як слабасць жанчыны: страх, горыч, безабароннасць. Але ў яе інтымнай лірыцы яны становяцца адзнакай моцы. Паэтка сцвярджае, што пяшчота – не праява слабасці, а этычны выбар і маральная высакароднасць. У вершы “Любы мой!” яна рэзюмуе:

Дазваляю быць са мной нясмелым,
а з Радзімай смелым да адчаю.
Можаш свята нашае не ўспомніць,
не прынесці ружаў ці вяргінь.
Толькі не праспі ты
ноч-апоўнач
крокі ворагаў і варагінь [3, с. 73].

Гэтыя радкі гучаць як патрабаванне, а не просьба. Лірычная гераіня вызначае нормы кахання, а не падпарадкоўваецца ім. Яна фарміруе сваю духоўную тэрыторыю, дзе пяшчота – форма сілы.

Каханне ў паэзіі Д. Бічэль заўсёды супярэчлівае: яно прыносіць і радасць, і боль; і ўзнёласць, і страх страты. Гэта перажыванне, якое адкрывае рану, але адначасова і гоіць яе. Па сутнасці, яно ўяўляе сабой псіхалагічны парадокс: боль і ацаленне ўтвараюць адзін цыкл. У вершы “Любы, не шкадуў мяне так доўга...” гераіня адчувае страх страціць уласнае “я”, страх эмацыйнай залежнасці, патрэбу асабістай прасторы. Гэта тыповы для жаночай лірыкі псіхалагічны канфлікт – блізкасць vs свабода. Але ў Д. Бічэль ён асабліва тонкі: яна не патрабуе разрыву, яна патрабуе правільнай дыстанцыі, якая дазваляе каханню дыхаць.

Любы, не шкадуў мяне так доўга.
Каб да сэрца сэрцам не прысох,
супыніўшы коніка гнядога,
адпусці на нёманскі пясок.
<...>

А табе ж губляць нічога нельга.
Сам ты для знаходак, не для страт.
Ты як вецер, як прастор, як неба.
Ты, які мне трэба, акурат... [4, с. 87]

Лірычная гераіня інтымных вершаў Д. Бічэль у значнай ступені “я” самой паэтки, але яно вырастае ў сімвал, збіральны вобраз, у якім – сама сутнасць нацыянальнага жаночага характару. “Ідучы толькі ад свайго суб’ектыўнага «я», паэт не можа, не пакрываючы душой, пра сябе самога сказаць так прыгожа. А ў паэтэсы гэта атрымалася натуральна, бо падказана яшчэ і народна-паэтычным светаразуменнем” [5, с. 47], – слухна зазначае Л. Тарасюк. “Тутэйшая”, “тут” нарадзілася, “звычайная” – гераіня не лічыць сябе выключнай. Менавіта гэтая самахарактарыстыка адлюстроўвае псіхалогію і сутнасць лірычнай гераіні у вершах “Тутэйшая”, “Аўтапартрэт”, “Дантука-вар’ятка” і інш.:

Мне казалі, што я не гордая.
Таму я не гаманлівая,
што ўзрасціла зямля неўрадлівая,
перакросная, пясчаная...
Тутэйшая...
Я звычайная [4, с. 203].
 (“Тутэйшая”)

Спалучэнне патрыятычных і інтымных перажыванняў найбольш выразна выяўляецца ў лірычных творах паэтыкі, прысвечаных яе малой радзіме. Тут найбольш выразна праяўляецца так званы біяграфізм яе верша і раскрываецца кола інтымных (не толькі любоўных!) перажыванняў гераіні.

“Данута Бічэль-Загнетава – адна з яркіх прадстаўнікоў пісьменнікаў Гродзеншчыны, яе вершы напоўнены любоўю да роднага краю, нават свае пачуцці ў вершах інтымнай лірыкі яна ўвасабляе пры дапамозе вобраза-сімвала – ракі Нёман. Нёман адушаўляецца, набывае рысы каханага, праз чысціню, празрыстасць, але, у той жа час, рашучасць і ўпэўненасць прасочваюцца паміж каханымі” [2, с. 213], – слухна заўважае А. Радкевіч. Сапраўды, вобраз Нёмана ў лірыцы Д. Бічэль – адзін з магістральных і шматгранных. Ні адну з геаграфічных назваў паэтыкі не паўтарае так часта. Цікава прасачыць “эвалюцыю пачуцця” лірычнай гераіні да “адзінага каханага”, як называе Нёман паэтыкі. Ужо ў самых першых вершах вобраз магутнай беларускай ракі намалюваны чыстымі, светлымі фарбамі. Нёман з’яўляецца часам не ракой, а нечым больш значным. Недарэмна ў адным з ранніх інтэрв’ю Данута Бічэль прызнавалася: “У дзяцінстве доўга думала, што Нёман – гэта не рэчка, а нешта зусім іншае. Рэчкай у маім уяўленні была Гаўя. Як растлумачыць? Гэта быў Нёман! Нешта такое неабдымнае, святое. Нёман – гэта бясмерце маіх продкаў” [6, с. 16]. У вершах больш позняга часу ўзнікае яшчэ не зусім выразна акрэслены неспакой, але Нёман як цэнтр памкненняў лірычнай гераіні не губляе сваёй важнасці:

Трывожныя думкі дарог
заўсёды вядуць да цябе.
А сёння з духмяных бароў
ты сам насустрач прыбег.
Стаю з берагамі ўрост,
не ў сілах адвесці вачэй,
а ты ўдалячынь найпрост
праз сэрца маё цячэш [4, с. 131].

Найбольш поўна біяграфізм выяўляецца ў вершах паэтыкі пра нялёгка і няпросты свет жыцця жанчыны-працаўніцы, маці, жонкі, пра вялікую адказнасць за лёс сям’і, будучыню дзяцей. У лірычных тэкстах, у цэнтры якіх – вобраз родных дзяцей, сустракаюцца праявы адкрытага біяграфізму, нават называецца імя дачушкі. У прысвечанай ёй вершах вялікая ўвага надаецца інструментальнасці верша: “Спаць пакладзе калыханку, // цішаю ахіне. // І перад самым ранкам // змораны сон засне” [7, с. 20] (“Сон”). Прыведзеныя радкі з аўтарскай калыханкі выразна сведчаць пра музычнасць лірыкі паэтыкі. Увогуле, песня для Д. Бічэль адыгрывае важную ролю, менавіта яна і як вобраз-матыў, і як жанр аказала значны ўплыў на творчасць паэтыкі. У вершах “Стома і песня”, “Зялёная песня”, “Песня лесу” і інш. катэгорыя меласу вынесена ўжо ў назву саміх твораў.

Адметнай рысай інтымнай лірыкі Д. Бічэль з’яўляецца матыў сну – яшчэ адмысловы прыём псіхалагізму (вершы “Сон над Нёманам”, “Клопат”, “Я пападала са сну...”, “Сны пра цябе...”, “З праменьня...” і інш.). Паэтыкі ў сваіх вершах звяртаецца да свайго люблага праз сон, які яднае закаханых, указвае на іх непарыўную блізкасць або з’яўляецца прарочым, прадракае расстанне ці атаясамліваецца з самім каханнем: “Абняўшыся, сталіся ў гуморы. // І нас няма. // Ёсць навальнічны сон... // У сне пераўвасобіліся ў зоры // І веюць скразнякі з усіх старон” [7, с. 380] (верш “Як ні стараліся мы прытуліцца...”).

Такім чынам, інтымная лірыка Д. Бічэль аўтапсіхалагічная, прычым ступень набліжанасці лірычнай герайні да асобы паэткі настолькі вялікая, што дазваляе гаварыць пра біяграфізм яе творчасці. Сярод сродкаў псіхалагізму ў мастацкай сістэме інтымнай лірыкі Д. Бічэль дамінуюць самахарактарыстыка, “дыялектыка душы”, дыялог з сабой праз Іншага, унутраны маналог для вырашэння псіхалагічнага канфлікту, сны і інш.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Хализев, В. Е. Теория литературы : учебник / В. Е. Хализев. – 2-е изд. – Москва : Высшая школа, 2000. – 398 с.

2 Радковіч, А. І. Інтымная лірыка Дануты Бічэль-Загнетавай у кантэксте нацыянальнай лірычнай традыцыі / А. І. Радковіч // Філалагічнае краязнаўства Гродзеншчыны : матэрыялы і даследаванні : зб. навук. арт. Вып. 10 : Да 90-годдзя з дня нараджэння прафесара Аляксея Міхайлавіча Пяткевіча / ГрДУ імя Я. Купалы, каф. бел. філал. ; рэдкал. : Ж. С. Сіплівеня (гал. рэд.), Р. К. Казлоўскі (гал. рэд.) [і інш.]. – Гродна : ЮрСаПрынт, 2021. – 238 с.

3 Бічэль-Загнетава, Д. Дзе ходзяць басанож : вершы / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск : Маст літ., 1983. – 95 с.

4 Бічэль-Загнетава, Д. Снапок : лірыка / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск : Маст. літ., 1999. – 446 с.

5 Тарасюк, Л. Вернасць вытокаў: Фальклорныя традыцыі ў сучаснай беларускай паэзіі / Л. Тарасюк. – Мінск : Універсітэцкае, 1985. – 126 с.

6 Станкевіч, Р. Любоў – гэта ўсё / Р. Станкевіч // Работніца і сялянка. – 1984. – №1. – 15–16.

7 Бічэль-Загнетава, Д. Даўняе сонца : лірыка / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 398 с.

In the article on the material of the intimate tops, D. Bichel examines ways of mastering the psychology of the lyric heroine of the poetka. This is the basis of the work of D. Bichel and the present day we have at the top of the broad circle receiving psychological letters: self-characteristics, “dialects of the soul”, dialogue with yourself directly in step, using the analogue to enhance the psychological conflict, nightmares and others.

УДК 393(476.2-Хойнікі)

В. У. ЖЭНБАРАВА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

МЯСЦОВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПАХАВАЛЬНАЙ АБРАДНАСЦІ ХОЙНІЦКАГА РАЁНА

У артыкуле на аснове аўтэнтычнага фальклорна-этнаграфічнага матэрыялу, архіўнага і запісанага ўласна аўтарам на тэрыторыі Хойніцкага раёна, характарызуюцца асноўныя структурныя кампаненты пахавальна-абрадавага комплексу. Засяроджана ўвага на абрадавых дзеяннях, звязаных з асноўнымі этапамі пахавальнай цырымоніі, з прыкметамі і павер’ямі.

Звесткі пра пахавальныя абрады і звычаі Гомельшчыны, у прыватнасці Хойніцкага раёна, атрыманыя ў палявых экспедыцыях, не толькі ўзбагачаюць агульнаэтнічную пахавальна-памінальную традыцыю беларусаў, але і пацвярджаюць багацце мясцовай спецыфікі асобных абрадавых момантаў і звязаных з імі прыкмет і павер’яў. “Калі ў радзіннай і вясельнай абраднасці дапускаліся некаторыя імправізацыі і адступленні ад агульнапрынятых норм, то да выканання пахавальных абрадаў ставіліся вельмі сур’ёзна, сачылі, каб усё да дробязей было зроблена так, як было прадугледжана традыцыяй. Менавіта пахавальна-памінальны комплекс звычайу і абрадаў падвергся найменшай трансфармацыі да нашых дзён” [1, с. 210].